

"Hem tebeî ve sathî bir nazarla bakılsa, gayet muhal bir şey mümkün görünebilir." Tebei ve sathî düşünmek ve uzaktan bakmak, muhali nasıl hakikat gösterir?

Allah, insan fitratını hakkı ve doğruyu aramak için elverişli yaratıp, ona göre cihazlar ile donatmıştır. İnsan fitratının mükerrem olması bu manaya geliyor.

İnsan, fitratının gereği olarak bütün dikkat ve gücüyle hakkı ve doğruyu ararken, bazen batıl önüne çıkar. Zira bu alemde hayır ile şer, hak ile batıl, doğru ile yanlış, güzel ile çirkin beraber bulunuyor. Hatta bazen yan yana iç içe bulunabiliyor. İnsan da dikkatini hakka odakladığı için, batıl dikkatten kaçıp insanın fikir ve gönül alemine sızabiliyor. Artık fikir ve gönül alemine girdiği için, onu hak zannedip sıkı sıkıya sarılıyor. Şayet fikir ve gönül aleminden çıkarıp, tarafsız ve objektif baksa, onun hak değil, batıl olduğunu görecektir.

Ramazan hilaline dikkat kesilmiş ihtiyar bir zat, saçından eğilmiş, hilale benzeyen kılı hilal zannedip, "*Hilali gördüm!..*" diye yemin etmiş. Halbuki gördüğü, saçından eğilmiş, hilali andıran bir kılmış. Demek insan bazen **tebei bir bakışla** koca ayı saç teli ile karıştırabiliyor. İnsan da hakka odaklanmışken, bazen batıl dikkatten kaçıp hak suretinde gönül dünyasına sızabiliyor.

Evet, insanın nazarı en fazla bir iş ile meşgul olabilir. Aynı anda başka bir iş ile meşgul olsa, ya karıştırır ya da ikinci işe dikkat kesilemez ve dolayısı ile de idrak edemez. İnsan ikinci işe değil, birinci işe odaklandığı için, ikinci iş ona tebei oluyor. Yani ikinci iş ikinci planda kalıp, dikkat olunamıyor. Bu yüzden ikinci işte çok büyük yanılma ve hatalar olabilir.

Temsildeki ihtiyar zatın birinci işi gökte hilali görmektir. Bütün dikkati ile hilale yoğunlaştığı için, o esnada gözüne hilale benzer bir kıl ilişiyor. Bu kıla dikkat kesilmediği için, hilal zannediyor. Kılın hilal olma ihtimali imkansız iken, dikkat eksikliğinden dolayı bu imkansız, mümkün gibi duruyor.

İnsanın nazarı **teakubi** olduğu için, yani bir işi bitirmeden diğer bir işe intikal edemediği için, ikincil işler birinci işe nazaran daima özensiz ve kalitesiz oluyor. Bu mana her hususta böyledir. İnsan kainat kitabında katibi ararken, yani bütün dikkati katip üzerinde iken, bazen sebepler önüne çıkar, sebeplere de dikkat kesilmediği için, sebepleri katip zanneder. Sebeplerin katip olma ihtimali muhal iken, dikkat azlığından dolayı imkansız mümkün görür.

İnsan bu gibi batılları ayıklamak için, gönül ve fikir dünyasını İslam mizanına, şeriat mihengine vurmalıdır. Zira yanılmaz ve yanılmaz yegane hak mizan, şeriattir.